

házmegye volt papját és a vasi föld szülöttét, aki hazajött. A hercegprimás válaszában többek között ezt mondotta: „A templomépitők erős lelkek. Azért jöttem, hogy az építők és hívek ünnepi örömeiben résztvegyek. Hazajöttem s örülök annak, hogy szülőföldem székesegyházának szentelésén és Mária-napján jelen lehetek. Kívánom, hogy a kettős ünnep kegyelmeiből híveink és mindnyájunk számára bőséges öröm lakadjon.”

A papság éljenzését átvette a téren álló tömeg s a lelkesedés elemi erővel tört ki, mikor a bíboros a püspöki kar tagjaival megjelent az erkélyen, hogy pár szóval megköszönje a hívek szeretetét: „Örömmel jöttem haza — mondotta —, mert bár az ország primása mindenhol ott-hon van, de mégis itt, az ősi vasi földön, szülőföldjén van legjobb itthon.”

A fogadási ünnepség után Szily püspök ércszobra mellett kigyúltak a reflektorok és fénybe borították a székesegyházat. Ünnepi hangulat zsongott a város fölött és az emberek lelkében.

### c) Szabadtéri ünnepi játék

Elharangozták az Úrangyalát. A kivilágított templomtér és környéke hemzsegett a sokaságtól. Az emberek csoportosan siettek a szeminárium felé a püspöki palota felől, amelynek kapujában a díszőrséget adó rendőrök álltak új egyenruhájukban. A székesegyház homlokzata nappali fényben ragyogott. A papnevelőintézet udvar-négy-szögében, a csillagos ég drapériája alatt szabadtéri színpadon a szöllősi művészgárda bemutatta Németh János IV. ker. plébános ünnepi játékát: „Beszél a székesegyház.” A szerző az 1790-es évek elején kezdődő templomépítés küzdelmeit örökítette meg. Életre kelt Szily János püspöknek, az első templomépitőnek alakja, tervrajzokkal a kezében, Hefele, Anreith építőművészek, Maulbertsch festőművész, Prokop szobrászművész, egyházi és világi kortársak népes társaságában. A további jelenetekben megelevenedett a székesegyház 170 éves története, s így kapcsolódott össze a jelen a multtal. A gyakorlott és széles körben ismert műkedvelő együttes felkészültségével méltónak bizonyult a hallgatóság elismerésére.

## 2. A templomszentelés.

Szeptember 7-én a kora reggeli órákban kezdetét vette a zarándoklás. Lelkipásztoraik vezetésével egymásután jöttek a vidéki és szombathelyi plébániák. Zalaegerszegről érkezett be az első zarándokvonat több mint ezer utassal. A rendes járatú vonatok megerősített szerelvényekkel futottak be. A népsokaság ellepte a templomteret, a templom mögötti püspökkertet, a városháza lebontott romjait, a püspöki palota előtti teret a vármegye házáig.

Kilenc órakor harangzúgás jelezte, hogy a bíboros hercegprímás és a püspökök elindultak a püspökvárból. A karinges papok hosszú sorfala a templomtéren sorakozott fel. A Schola Cantorum Sabariensis a bezárt templom kórusán az *Ecce sacerdos*-t énekelte. A bíboros hercegprímás asszisztenciája kíséretében megkezdte a kiengesztelés és templomáldás megható szertartását. A bevezető imák után kezébe vette az izsópköteget és szentelt vízzel meghintette a templom külső falait. Eközben a kispapok kórusa a bűnbánati zsoltárt énekelte (Ps. 50):

„Hínts meg izsóppal s én tiszta leszek,  
Moss meg s a hónál fehérebb leszek.  
Szívet teleníts Uram tisztát belém...  
El ne taszíts orcád elől, Uram,  
És meg ne vondd tőlem Szentlelkedet.  
Add vissza nekem az üdv örömét  
És én a bűnösöknek utat mutatok hozzád,  
És megtérnek az istentelenek.”

Az imák elvégzése után felhangzott a Mindenszentek litániája, feltárultak a székesegyház kapui és a bíboros asszisztenciájával együtt a főoltárhoz ment. A templomot övező tereken és utcákon szintén imádkozott a hívő tömeg. Hangszóróval közvetítették a szertartás minden mozzanatát. „Hogy ezt a templomot kiengesztelni méltóztassál” — hallatszott a hangszórókból, és sok ezer ember alázatos könyörgése felelt: „Kérünk Téged, hallgass meg minket!” A templom belső falainak meghintése után három kapun át bevonult a hívősereg is. Elsőnek az építőmunkások lépték át a templom küszöbét és el-

foglalták a szentélyben kijelölt helyüket. Két év szakadatlan munkájával ők tették lehetővé a templom felszentelését.

A nép fegyelmezetten egyre áramlik a templomba. Már nincs talpalatnyi hely, a mellékoltárok fülkéi is szorongásig telve. Ötezer hívő bent a templomban és tízszer annyi kívül. Zeng az ének:

Ó Boldogasszony, szép magyar hazánknak  
S egyházmegyénknék Boldogasszonya...

Mikor elhallgatott az ének, megkondultak a székes-egyház, majd az összes szombathelyi templomok harangjai. Püspöki rendeletre ugyanabban az időben az egyházmegye minden templomában szóltak a harangok és hirdették a két vármegyére kiterjedő egyházmegye 350.000 hívének örömét: a helyreállított templom ismét fel van szentelve Isten dicsőségére.

#### a) Első Istentisztelet

Miközben a közönség elhelyezkedett, a bíboros mise-ruhába öltözött. A szentély leckeoldalán külön imazsámolyokon térdeltek a püspökök és az egyházi méltóságok. A kanonoki stallumokban és a padosorokban a vasvár—szombathelyi székeskáptalan tagjai, a vidéki káptalanok s a tudományegyetem képviselői és a szerzetesrendek tartományfőnökei; a széksorokban pedig a hatóságok, a városi és vármegyei hivatalok, az egyházközség és a katolikus egyesületek képviselői foglaltak helyet. Az egyik széken szerényen meghúzódva a bíboros édesanyja inádkozott.

Kezdetét vette az ünnepi *szentmise*, melyet fényes asszisztenciával a hercegprímás pontifikált. A kóruson Radvány Mihály, teológiai tanár vezényletével a Schola Cantorum Sabariensis Palestrina többszólamú miséjét énekelte. Ugyanakkor kint a templomtéren felállított oltárnál csendes *szentmise* volt, melybe a hatalmas téren felsorakozó hívők kapcsolódtak. Az utcákon és tereken felállított megafonok közvetítették a szent ténykedések

egy mozzanatait. Felhőtlen volt az égbolt, és nyári melegben ragyogott a szeptemberi nap.

Evangelium után Kovács Sándor megyéspüspök lépett a szószékre és elmondta az újjáépített templomban az *első szentbeszédet*.

Bevezetésül felolvasta Ezdrás könyvéből (I. 3. 10. II. 9, 16.) a fogságból visszatért zsidók templomavatását.

„Miközben a kőművesek megvetették az Úr templomának alapját, előállottak a papok és leviták, hogy dicsőítsék az Istent, mert jó és irgalmassága örökké tart. Az egész nép lelkesedett és nagy ujjongással dicsőítette az Urat. De az öregek közül igen sokan: papok, leviták és családfők, akik látták a régi templomot, hangosan zokogtak.

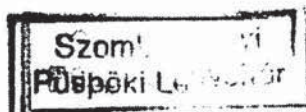
„Atyáink megkeményítették nyakukat és nem hallgattak parancsaidra, nem emlékeztek a csodákra, amelyeket érettk műveltél. Ezért megengedted, hogy elleneik hatalmába kerüljenek. Te igaz vagy mindabban, ami reánk jött; Te hű voltál, mi pedig hűtlenül cselekedtünk. Mindezek miatt megkötjük a szövetséget, írásba foglaljuk és megpecsételjük.”

Ebbe a hangulatba kapcsolódva, a főpásztor felszólította a hallgatóságot: „Aldjuk mi is az isteni gondviselést, amikor az újjáépült székesegyházban először hangzik fel a Gloria és az Isten ígéje.”

Azután felidézte 1945. március 4-ét, a szombathelyi egyházmegyének gyászkeretes emléknapját, amely kegyetlenebb volt, mint az 1605. évi török-pusztítás és fájdalmasabb, mint az 1710. évi feketehalál, vagy az 1715. évi tűzvész, mert percek alatt a székesegyházzal együtt a város nagy területe félezer emberrel együtt romok alá került.

„Mikor erre a szomorú dátumra gondolunk — folytatta a szónok —, tesszük ezt hittel és természetfeletti gondolkodással. Mi a kettős világháborúban nemcsak emberileg megállapítható tényeket és okokat keresünk. Mi X. Pius pápa szavaival megállapítjuk, hogy az emberiség mindig azért került szerencsétlen helyzetbe, mert letért az Isten útjáról és törvényeit nem tartotta meg. Most is azért szakadt meg az emberek közt a lelki egység és száguldanak végig a világon az Apocalypsis halál-lovasai.

De nem maradhatunk meg a puszta megállapításnál, Szent János Titkos Jelenése nem zárható be egyes történelmi évszámok kereteibe, hanem figyelmezteti minden idők keresztényét, hogy az istentelenek bűnei miatt az ártatlan embernek is szenvednie kell. De ugyanott hangzik az Úr vigasztalása is:



„Ismerem szorongatásodat és szegénységedet... Ne félj azoktól, amiket szenvedni fogsz. Légy hú mindhalálig és neked adom az élet koronáját.” (Jel. 2, 9.)

Ez a gondolat váltotta ki lelkünkben a székesegyház pusztulásánál azt a fogadalmat: minden lelki és anyagi erőnkkel újjáépítjük, mert azzal akarjuk szolgálni Isten dicsőségét s az emberek békéjét és boldogságát.

Székesegyházunkat elsősorban azért építettük újra, hogy az ország újjáépítéséhez szükséges erkölcsi erők a székesegyházból, mint erőforrásból induljanak szét az egyházmegyébe. A székesegyház az egyházmegyei templomok édesanyja; táplálója és irányítója annak a lelki munkának, amely az ember kegyelmi újjászületését és krisztusi nagykorúságát biztosítja.

Minden templom a kegyelmek kútja, mely a keresztség szentségében Isten gyermekévé avat. De a keresztkút a székesegyháztól kapja a krizmát. Minden templomban imádkoznak és küzdeni tanulnak a hitért. A hozzá szükséges erőt a bérmálás szentségében kapja meg a katolikus ember, hogy hitét állhatatosan vallja és szerinte éljen. S a bérmálás szentsége a székesegyházra mutat. Minden templom méltóságát a legszentebb áldozat adja. A szentmiseáldozat bemutatója azonban a székesegyházban kapja az áldozópapi hatalmat, hogy az oltáráldozatot a mennyei Atyának bemutathassa. A családi élet alapja a házasság szentsége, amelynek megkötéséhez a lelkipásztori joghatóság megint a székesegyházból sugárzik ki. Az élet végéhez közeledő katolikus szemek ott ragyog a szent kenet olaja, amely a székesegyházból jön minden plébániára.

Ezért kellett nekünk a székesegyház építését minden áldozaton keresztül megvalósítani, hogy minél erőteljesebben mehessen az a nagy munka, amelyik az ember lelki újjászületését és krisztusi nagykorúságát akarja megvalósítani egy jobb és békés idő biztosítására.

Székesegyházunkat újjáépítettük másodsorban azért, mert mi a székesegyházból sugárzó nagy kegyelmekkel nemcsak önmagunkat akarjuk megszentelni, hanem Krisztus akarata szerint imádságunkkal, életünkkel és engesztelésünkkel építeni akarjuk az Isten országát. Küzdő katolikusok akarunk lenni, amire különleges módon kötelez bennünket a bérmálás szentsége. És ehhez a küzdelemhez itt kapjuk meg az erőt.

Ezt a harcot az Isten országáért nem lehet szétesett s egymással ellentétben álló gondolkodások mértékével mérni, hanem kizárólag a hit igazságainak fényében lehet megérteni. Azért követeljük, hogy minden vallási és egyházi kérdésben

teljes elfogulatlanság és tárgyilagosság érvényesüljön. Nemcsak országunk, hanem az egész világ rettenetes válságban szenved. XII. Pius pápa 1941. július 1-én mondta, hogy a jelen idők viszályai az egész földkerekségre kiterjednek és a világ rádióállomásainak antennáiról az ingerültség, elkéseredés, szakadás és viszály hangjai szállnak fel. Ezért kellett megépíteni a székesegyházat, hogy az Isten országának apostolkodó hívei itt kegyelmi forrásban készüljenek fel a munkára.

Most áll a templom. Ajkunkról elhangzik a *hálaadás és köszönet*. Városunk romjai között, anyagiakban leszegényedve, csak az Isten gondviselése és Szűzanyánk közbenjárása hozta meg az eredményt. Téged Isten dicsérünk... Tebenned biztunk, és nem szégyenültünk meg. De ugyanakkor hálás szívvel gondolunk Krisztus földi helytartójára, aki atyai jóságát a világ nagy bajai közepette is éreztetni tudta velünk. Most is áll az az igazság, hogy a katolikus Egyház a népek nevelője és anyja. Ezer éven keresztül a magyar nemzetnek minden szenvedésében is ott volt, vállalta a szenvedések rá eső részét. A Koppány-lázadások alkalmával, a Mohi pusztán, Mohácsnál, de a mostani háború alatt is az Egyház nem hagyta magára a híveket, hanem együtt viselte a szenvedést, vállalta a szegénységet és az újjáépítés munkáját. Mikor székesegyházunkban az utolsó ünnepi misét mondtam, Szentatyánk koronázási évfordulója volt. Most, amikor az első szentmise-áldozatot bemutatjuk, ismét feléje fordul gyermeki tekintetünk és a jó Isten áldását kérjük rá.

Hálát adok Istennek, hogy az újjáépítés munkájában olyan papokra és hívekre találtam, akik méltók azokhoz az őskeresztényekhez, akik itt a Szent Quirinus-bazilikába jártak.

Hálásan emlékezem meg arról a támogatásról, amelyben a kultuszminisztériumon keresztül az újjáépítés részesített. Külön kell megköszönnöm Vasmegyének és Szombathely városának nagylelkű támogatását és segítségét. Köszönöm papjaimnak és híveimnek a romeltakarítástól kezdve a fizikai munkát és anyagi áldozatot, az imádságot és erkölcsi segítséget, mert csak ez az áldozat tette lehetővé, hogy most áll a székesegyház. S akikre ezeknek soraiban külön is gondolok, azok jól tudják, hogy az Úr Isten előtt mindenkire, de különösen rájuk, hűséges munkatársaimra kérem az Isten áldását. Bennük is azt éreztem, amit az evangélista mond az Úr Jézusról: az Isten házáért való buzgóság emészt engem. Külön ki kell emelnem a szakmunkások érdemét, akik szent kötelességüknek tekintették és páratlan buzgósággal teljesítették a templomépítést. Minden munkás érezte azt, hogy Istennek épít házat, mert soha egy tiszteletlen szó nem hangzott el és bérkérdés miatt az építkezés

soha nem akadt fenn. Nevük kitörölhetetlenül be van írva a székesegyház falaiba.

Mikor azonban hálásan emlékezem meg a különféle segítségéről, mégis azt kell hangsúlyoznom, hogy az erkölcsi és kegyelmi erők mutatták meg, mit tud a katolikus újjáépítés Isten kegyelmével.

All a templom, de csak akkor marad meg a jövőben, ha lelkünkben is felépítjük az Isten templomát. A kőből épített istenháza és lelkünknek temploma olyan szoros kapcsolatban van egymással, hogy egyik a másik nélkül nem maradhat meg. Minden templomnak cementnél és kőnél erősebb fenntartója a lelkekben épült Isten temploma. Azért figyelmeztettek benneteket az Apostollal: Ti is, mint élő kővek épüljétek fel rajta lelki házzá, szent papsággá lelki áldozatok bemutatására, amelyek kedvesek Istennek Jézus Krisztus által. (I. Pét. 2, 5.)

A székesegyház kitárta kapuit. Amikor bejöttünk, ujjongó ének és könnyező sírás töltötte be, mint a fogságból hazatért zsidók templomépítési ünnepét. Visszagondoltunk templomunk elvesztett szépségeire és megsirattuk. Rágondolunk az újjáépült templom kegyelmi hivatására és örülünk neki. De megemlékezünk azokról is, akik a székesegyházzal együtt áldozták fel életüket, kezdve a székeskáptalan két érdemes tagjától, a félezer áldozaton keresztül a legkisebb gyermekig, akik az első vasárnap szentáldozásának kegyelmével mint aprószentek, engesztelésül léptek Isten oltára elé. Hozzátok fordulok, verstanú lelkek: ne szünjétek meg Isten számolya előtt közbenjárni, hogy könyörüljön meg rajtunk az Isten. Mi szövetséget akarunk vele kötni Szűzanyánk keze által, segítsen meg, hogy újjáépíthessünk mindent ezen a földön: templomainkat, otthonainkat, iskoláinkat. De újjá akarjuk építeni egész életünket, hogy ne legyen benne többé gyűlölet, harag, irigység, szemérmelenség, széthúzás, hanem legyen meg a társadalmi és nemzeti életben Istent kereső és Istenben egymásra talált lelkek egysége. Így teljeseedik karácsony éjtszakájának angyali ígérete: békesség lesz a földön minden jóakarátú embernek."

#### b) Az Ifjúság ünnepe

Te Deum zárta be a templomszentelési misét. A hívek távoztak, hogy helyet adjanak a tanuló ifjúságnak, mely az épület mögött, a római provincia és a Szent Quirinus-bazilika romjai körül gyülekezett. Diákiújk és leányok hosszú sorokban vonultak fel tanítóik vezetésével. A téren szorongó tömeg gyönyörködött a festői me-

netben, örömmel szemlélte a szebb jövő reményeit, Lesz még gyümölcs a fán, melynek ilyen üde a virágzása...

A templom szorongásig megtelt. Az istentiszteleten részt vett Mindszenty József hercegprímás és Kovács Sándor megyéspüspök. A főpásztorok imája egybeolvadt az ifjúság könyörgésével és énekével, mely *Te Deum* és *Veni Sancte* volt egyben.

*Shvoy Lajos*, székesfehérvári püspök csendes szentmisét mondott. Előtte intonálta a *Veni Sancte*t, mire ötezer ifjú szívéből szállt fel az ének: *Jöjj el, Szentlélek Isten!*

Evangelium után *Papp Kálmán*, győri püspök szólt az ifjúsághoz a szószékről.

„Az újjáépített templom felszentelési szertartása és miséje után — kezdte beszédét a püspök — elsőnek titeket hívtunk ide, akik első voltatok a romeltakarításban és építésben. Ti legyetek az első, akik velünk örültök és hálát adtok, hogy ez a templom a pusztulás ellenére sem lett a háború áldozatává, hanem itt áll teljes erejében és nagyságában, ha nem is hajdani teljes pompájában. De azért is hívtunk benneteket, hogy a ti *Veni Sancte*-tok, a tanuló ifjúság imája elsőnek szálljon fel az új iskolaévben a *Szentlélek* kegyelméért.”

Azután az újonnan felszentelt templomot állította eléjük az új iskolaévre.

A középkorban a szegények bibliája szemléltette az olvasni nem tudók előtt a hitigazságokat. E templom falai is tele voltak művészi képekkel, de azok elpusztultak. Három képet vetít eléjük emlékeztetőül az elmúlt pár évre és útmutatásul az új iskolaévre.

„Az első kép az *emberi munka* dicsőségét mutatja. Szombathely városának sötét napja volt 1945. március 4-e, amikor a székesegyház is nagy részében elpusztult. És mégis alig oszlott el a robbanás füstje és rémülete, már ott állottak az építők: a főpásztor papjaival, az egyházmegye és város áldozatos hívei. Kimondták, hogy újra kell építeni a székesegyházat. Nehéz feladatnak látszott, de mégis belefogtak, és amint látjátok, erejük megfeszítésével végre is hajtották.

Hogyan volt ez lehetséges annyi nehézség közt, erre megadja a választ a második kép, mely a *hit és szeretet* diadalát szemlélteti. Az újjáépítéshez sok pénz, a tervezők és munkások összefogása kellett. De mindez hiábavaló lett volna, ha



nem élt volna bennük hit és szeretet. Istennek akartak szép házat építeni és az Istenben való hit erőt adott nekik, hogy megépítsék. Szerették embertársaikat s a templom nélkül maradt hívek számára biztosítani akarták a kegyelmek forrását, azért építettek templomot. Csak a hit tud felemelni; a kételkedés és a hitetlenség csak lefelé húz és lankaszt. Csak a szeretet tud építeni, — a gyűlölet csak rombol.

A harmadik kép: egy galamb, mely a *Szentlélek* jelképe. Hiába erőlködnek az építők, ha az Úr nem építi a házat. A teremtés kezdetén a kavargó vizek felett Isten lelke lebegett és az összevisszaságban rendet teremtett. A világ Megváltója a bűnbeesett ember megsegítésére Szűz Máriától a Szentlélek erejével vett testet. Az első pünkösdkor a Szentlélek betöltötte a földkerekséget és erőt adott az apostoloknak nehéz feladatukhoz. Az elmúlt két és fél esztendő alatt ugyancsak csodát tett a Szentlélek Isten, mert az ő kegyelme működött az újjáépítésben.

Ti is a Szentlélek Istenhez emelitek ma lelketeket és az Ő segítségét kértétek az új iskolaévre: *Veni Sancte Spiritus!* Ő eljön, rátok sugározza kegyelmét, de nektek is közre kell működnetek kegyelmével. Nála nélkül semmit sem tehettek, s a ti közreműködésük nélkül a Szentlélek sem akar bennetek működni. A meginduló iskolaévben ez a három kép legyen a vezérelvetek: a komoly munka, a hívő szeretet és az Isten kegyelme. A munka a diák részére lelkiismeretes tanulást és ismeretszerzést jelent. Komoly időket élünk, azért a komoly munka ma fokozott kötelesség. A katolikus magyar ifjúság ne a multon sopánkodjék, — bár megbecsüli a mult értékeit, — hanem bizalommal tekintsen a jövőbe. Lássatok munkához, mint a templomépítők: hittel és szeretettel. Őrizzétek öntudatosan az Istenben való hiteteket és a katolikus Egyházhoz való ragaszkodástokat. A vallástan ne csak első tantárgyat jelentsen nektek az iskolában, hanem itt és az iskolán kívül a katolikus hit igazságai és parancsai legyenek útmutatók, hogyan kell lelketekben felépíteni a Szentlélek templomát. Kérjétek a Szentlélek segítségét életetekre és munkátokra. Törekedjétek tiszta, makulátlan és erényes életre; merítsetek a kegyelemeszközök forrásából, főleg a szentmise és a gyakori szentáldozás kegyelmeiből. Szent Pál szavai szerint Isten temploma vagytok és az Isten Lelke lakozik bennetek. Erős ifjúságra van szüksége a viharokkal küzdő katolikus Egyháznak és a romjaiból újjáéledni akaró szegény hazánknak. A Szentlélek erőssé tesz benneteket.

Iskolaévetek egyúttal Boldogasszony éve. Örömmel tekint rátok Szűz Mária, mert ti vagytok az élet fejlődő virága. Tegyétek lelketeket virág gyanánt Szent Fiának oltárára és mennyei

Anyátok hathatós közbenjárásával segíteni fog, hogy beteljesüljön rajtatok, amiért imádkoztunk: Veni Sancte Spiritus! A Szentlélek kiárad reátok, új életre kel minden és megújul a föld színe."

### 3. Ünnepi megnyilatkozások.

#### a) Férfiak Credo gyűlése

Mialatt az ifjúság a székesegyházban imádkozott, a Credo-egyesület férfitábora tartotta egyházmegyei sereg-szemléjét.

Vidos Árpád, a szombathelyi egyházközség világi elnöke köszöntötte a megjelent püspököket, a gyűlés szónokait és a hatalmas férfitömeget.

*Pétery József*, váci püspök megnyitó beszédében a credisták elé a kemény férfiúnak, Keresztelő Szent Jánosnak alakját állította, aki Jézustól dicséretre méltónak találtatott. (Mt. 11, 11.) „A katolikus férfiak ma mindennütt jó szándékkal vannak telve. De a szándék önmagában még nem elég, hanem kegyelmi élet kell hozzá. Ez pedig csak akkor valósul meg a férfiakban, ha minél többször járulnak a szentségi Jézus asztalához” — fejezte be megnyitó beszédét az elnöklő főpásztor.

P. Böle Kornél házfőnök felavatta a szalézi Credo száz jelöltjét, P. Badalik Bertalan budapesti házfőnök, az országos Credo elnöke pedig méltatta a Boldogasszony évet és ismertette az igazi Mária-tisztelet alapjait. Kamarás József balassagyarmati Credo-titkár a credista férfi kötelességeiről beszélt.

Eközben odaérkezett Mindszenty József bíboros, aki rövid beszédet intézett a Credo-tagokhoz. Egyebek közt ezeket mondotta:

„Ha manapság valamire szükségünk van, akkor a katolikus férfiak tisztánlátására és akaratvilágának erejére van szükség. Különféle nézetek mellé állanak ki az emberek, olyanok mellé is, melyeknek még tegnapjuk sincsen. Hát akkor a kétezer éve meghirdetett, Krisztus vérével megpecsételt, Krisztus feltámasztásával megerősített, az emberiség kétezer éves történetében s az egyezer éves magyar történelem folyamán igaznak és biztosnak ismert hitvallás mellett ugyancsak szükséges kiállani.

Különösen a férfiaknak kötelessége a kiállítás. Szép, ha az ifjúság imádkozik; szép, ha a jámbor nő áhítatosan imádkozik; de legszebb látvány az, mikor a magyar apák, meglett férfiak imádkoznak és tesznek vallomást az igaz hit mellett, melyet nekünk harminc nemzedék példája hirdet. Ebben a hitben kell erőseknek lenniök a magyar férfiaknak, e szerint kell élniök és ebben a meggyőzésben kell nevelniök gyermekeiket.

Nagy jelentősége van a magyar földön a katolikus Egyháznak. Sokszor megfordulok az ország különböző helyein és látom: tábor az Anyaszentegyház! Aki látta katolikus magyar népünk tavalyi és ideai zarándoklatait; aki látta a búcsújárók és imádkozók százezreit északtól délig s keletről nyugatig; aki látta az ideai Szent Jobb körmenet félmilliónál több népét; az boldogan és öntudatosan mondhatja: Hála Istennek, hogy én is katolikus vagyok!

Ebben a meggyőzésben álljanak szilárd és megbízható tömegekkel a Credo tagjai, mindenkor híven Krisztushoz és az Anyaszentegyházhoz! Így lesz magyar földön valódi újjáépítés!"

Szűnni nem akaró tapsot váltott ki a bíboros főpásztor szózata, s a férfisereg térdre hullva fogadta áldását.

A lelkes hangulatú gyűlés záróbeszédét P. Böle Kornél e szavakkal fejezte be: „Krisztus az út, igazság és élet. Hogy hívek legyünk Krisztushoz, ez keresztény kötelesség; hogy ragaszkodjunk az Egyházhoz, az krisztusi parancs!"

#### b) A templomépítő munkások között

Kovács Sándor megyéspüspök szeptember 7-én délelőtt vendégül látta székesegyházát építő munkásait, mérnökeiket, munkavezetőit és az építési vállalkozót. Az ebéden résztvettek a püspöki kar tagjai. A bíboros hercegprímás mellett jobbról-balról egy-egy munkás foglalt helyet, ugyanígy ültek a munkások az érsekek, püspökök és apátok között. A munkások nevében az építési vállalkozó üdvözölte a hercegprímást és megköszönte a megyéspüspóságnak a munka ideje alatt állandóan éreztetett szeretetét.

*Mindszenty József* bíboros válaszolt a munkások köszöntésére.

„Egy öreg, 80 esztendőös nyugdíjas világi tanár, akivel az élet értelméről beszélgettem, azt mondta: „Három súlyos szerencsétlenség ért az életben. Mindegyik ellen zugolódtam, de most, évtizedek multán látom, hogy az Isten javamat akarta velük. Én mondom, aki féllábbal már a sírban vagyok: tessék mondani az embereknek, soha ne zugolódjanak, mert amit ma nem értenek meg, azt egy-két évtized alatt, vagy ha itt nem, odaát biztosan meg fogják érteni.”

Ha keresem a borzalmas szerencsétlenség okát, amely a szombathelyi egyházmegye szívét és büszkeségét, a székesegyházat érte: a sok megértett ok között szerepel az, hogy újjáépítése során olyan értékek csíholódtak ki a lelkekből, amelyeket ép székesegyház mellett száz népmisszió és igehirdetés sem csíholt volna ki. Akik a munkában résztvettek, azok meglátták azt, hogy a templomépítés nem kalkulációval történt. Én ezelőtt is tudtam, hogy a templomok soha sem bugyellárisból, hanem emberi szívekből épülnek meg. Kezdtem én is olyan templomépítést, ahol egy penészes szalmaszálam sem volt, de a templom megépült, mert az emberek melléje állottak és szegénységük mellett az Isten ügyét a maguk ügyévé tették.

A verejtékes munkás meglátja ilyenkor a szellemi vezérkar értékét. A munkás dicséretet érdemel lelkiismeretes teljesítményéért. De szükség van a szellemi munkások vezető tevékenységére is, mindenekfelett pedig az Isten áldására. Hasztalan az ember iparkodása, ha nem járul hozzá az Isten áldása. Ha megértjük a fizikai munkás fáradságának tiszteletreméltó értékét, ha megértjük a szellemi munkának is az értékét; ha a kegyelem munkáját is betudjuk a magunk munkájába; s ha mindezt elértük ennél az építésnél: akkor elhalkul az esetleges zugolódás, és a szerencsétlenség után is beleillett ebbe az összeomlott, de megújult templomba a „Téged Isten dicsérünk”, mert igazságokat láttunk meg, amiket a mindennapi élet eltakar.

A százezres ottawai Mária-kongresszusnak volt egy érdekes pontja. Öt 13 esztendőös kislány, — mind 13 éves, mert ötös ikrek — a lourdesi éneket énekelték: „Ave, Ave, Ave Marial. Én nem az ikreket, hanem a sarokban ülő édesanyjuknak átszellemült arcát néztem. Ahogy én olvastam az arcáról, ez az asszony azt a gondolatot forgatta a lelkében: Isten az én szívem alatt egyszerre öt életet keltett a világra, hogy most egy Mária-kongresszuson, az egész Kanada színe előtt dicsérjék a Szűzanyát. Valami ilyen érzése lehet ennek a tiszteletreméltó munkásseregnek, mikor a templomépítés befejezése után, a kezük munkájának ölén bemutatják a legszentebb áldozatot. Mikor megemlékeztem a szentmisében élőkről és holtakról, valamenynyük munkája színhelyén rátettem az áldozati tányérkára